

Ігор ЗОЦ
(Донецьк)

22 листопада – День пам'яті жертв голодоморів

Непокаране зло повертається

Згадувати про голод 1932–1933 років на Донеччині й скрізь в Україні було заборонено. І хоча поширеною є думка, що це лихо обійшло наш індустріальний край, та, за даними вчених, смертність населення в області перевищувала середній рівень у 3–4 рази. Навіть із тих документів, які вже відомі загалом, чи не найбільше вражає цинізм більшовицької влади, котра, щоб приховати становище людей у ті жахливі часи, у своїх звітах кількість померлих позначала як кількість зданої худоби. За деякими джерелами, загалом від голоду загинуло не менш ніж 15% сільського населення області.

18

На думку донецького журналіста і видавця Станіслава Бледнова, точних даних про кількість жертв Голодомору 1932–1933 років на Донеччині немає, адже такі дані заборонялося публікувати. Тому й не збігаються свідчення очевидців про сотні померлих по селах із записами громадянського стану, де фігурує всього десяток прізвищ. У 1933 році такі записи навмисно не велися, а інколи робилися з великими перервами. Фахівці вважають, що під час Великої Вітчизняної війни майже половину архівів РАГСу та значну кількість документів обласного державного архіву при евакуації було втрачено.

– Можна стверджувати, що в архівах РАГСів у записах громадянського стану збереглося трохи більше, як 104 тисячі записів про всіх померлих у 1932–1933 років у Донецькій області в її нинішніх адміністративних межах. У двох томах «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років у Донецькій області» ми опублікували частину цих списків, інші мали потрапити до наступних томів, однак роботу над виданням було припинено, коли Україну очолив президент із Донбасу, – пригадує С. Бледнов, який був секретарем редколегії названої вище книги.

Це був свідомо організований злочин, вважає С. Бледнов. Адже, як відомо, «географія» Голодомору загалом збігалася з межами земель, на яких мешкали українці, а на адміністративних кордонах республіки розташувалися військові застави, що не пропускали втікачів на інші території СРСР. Такі заслони стояли й на кордоні Донеччини з Росією. Зокрема, старожили Шахтарського району (нині захоплена терористами т. зв. ДНР) згадують, із яким ризиком для життя доводилося пробиратися

до сусідніх донських станиць, щоб виміняти хоч трохи харчів.

– Побутувала версія, що влада конфіскувала врожай для закупівлі промислового обладнання. Але по донецьких селах радянські активісти забирали з хат буряки, квашену капусту, огірки, а це за валюту не продаси, – зауважує Станіслав Бледнов.

Сталінський округ став першим округом усезагальної колективізації в Донбасі. Репресії стосовно великих і середніх виробників сільськогосподарської продукції, розкуркулювання та створення колгоспів знищили сільськогосподарську базу, напрацьовану століттями. Високі податки, суворе дотримання т. зв. твердих завдань зі здавання продуктів, інші адміністративні заходи межували зі свавіллям і беззаконням, а одноосібників підштовхували до колгоспів.

Так, донецький історик Микола Троян повідомляє, що «в селі Олексіївці Селидівського району із 120 корів, які були в одноосібників, у період м'ясозаготівлі відібрано 115». Восени 1931 року в селі Сергіївці у 200 селян-одноосібників «забрали не тільки весь хліб, а й весь живий і мертвий інвентар». До того ж влада ретельно перекривала шляхи міграції безпаспортним селянам. «У 1932 році батьки з нами втекли з дому, – свідчить жителька Мар'їнського району Федосина Рудь. – Але доїхали до Сталіного, і нас заарештували, батьків посадили на 10 років».

Поширилося занесення на «чорну дошку», що означало фактичну блокаду, позбавлення права селян на виїзд і в'їзд. Тільки за грудень 1932 року на «чорну дошку» в області потрапило 15 колгоспів. До середини 1932-го в селах Донбасу склалися передумови для масового голоду і розорення селян.

Однак люди будь-що намагалися врятуватися. Щастило небагатьом. «На початку 1933 року нас відрядили розчищати від снігу дорогу на станцію Оленівка (нині це село у Волноваському районі контролюють терористи), – розповідає колишній колгоспник Феодосій Білецький. – Які жахіття довелося побачити: що не метр – тіла замерзлих людей. Ма-

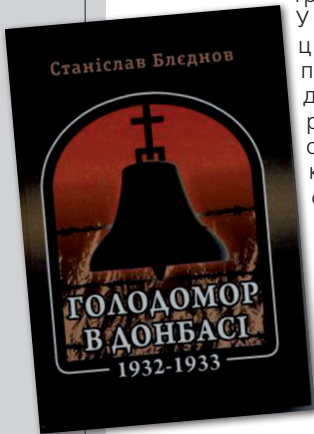
буть, йшли вони до станції і падали хто де. Трупи складали на узбіччі...»

Радянська влада, посилюючи тиск на селян, ухвалила спеціальну постанову. За свідченням М. Трояна, на Донбасі менш як за рік дії постанови «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів...» на 1 квітня 1933 року засуджено 9286 осіб, приблизно кожний тридцятий з них – до розстрілу, кожний восьмий – до позбавлення волі на 10 років, кожен п'ятий – від 5 до 10 років. Більшість засуджено за крадіжки в колгоспах.

Якщо шахтарям у містах давали по півкіло хліба на день, іншим працівникам – по 200 грамів, то на селі люди нерідко їли собак, котів, полеглих коней (с. Ровенецьке Біловодського району). Ось що пригадує Петро Щадько із села Георгіївки: «Навесні 1933-го на річці Сухі Яли не було чути крику жаб. Ховрахів смажили на вогні, вони здавалися такими смачними, що важко й передати. А ще їли горобців, шпаків, особливо пташенят: кидали у воду і варили – виходив суп із «галушками».

Про вкрай тяжке становище людей взимку й навесні 1933-го свідчать численні випадки канібалізму. Мало місця й трупоїдство, коли викопували похованих на кладовищах.

Документи, знайдені істориком у секретних архівах СБУ, свідчать, що 1933-го в жодному великому колгоспі області селянам не заплатили за трудодні. Двічі на місяць ухвалювали

ЧОРНА ДОШКА.	
Ось сільради, що вперто тупцюються на місці у виконанні плану хлібозаготівель, що не розгорнули боротьби з проривом. На 11 вересня вони виконали річний план:	
Зінцівська . . .	на 10,7 відс.
Тахтаулівська . . .	11,9 "
Мильчанська . . .	13,4 "
Обазівська . . .	13,5 "
Мар'ївська . . .	13,5 "
Васильівська . . .	13,8 "
Черкасівська . . .	14,2 "

рішення про «експропріацію»: у селян забирали все, навіть вирощене на власному городі.

Але були приклади, коли люди ділилися хлібом із голодними або, ризикуючи головою, ігнорували злочинні накази з «центру». Так, у шахтарському краї пам'ятають учительку Марину Серебрякову зі Сніжного (місто окуповано терористами), яка намагалася з власних мізерних запасів підгодувати учнів. Михайло Карнаухов (у роки Великої Вітчизняної війни стане командиром ушавленого партизанського загону) керував цементним комбінатом в Амвросіївці (перебуває в окупації терористів), допомагав мешканцям, за що й лишився посади. А жителька Мар'їнського району Параска Обрізан розповіла дослідникам, що в її рідному селі влаштовували ясла для малих сиріт, у яких від голоду померли батьки: «Годували двічі на день, давали коржик з лободою та половою, тому й вижили».

Дедалі зростаючий тиск на селян-одноосібників змушував їх кидати господарства і перебиратися до міст. За дослідженнями донецьких істориків В. Нікольського, М. Трояна, І. Зайченка, саме з колишніх селян формувалося тоді нове покоління робітників. Якщо за 1926–1932 роки загальна чисельність населення Донбасу збільшилася на 39%, то міського – на 129%.

Краєзнавець із Донецька Олександр Снітко, досліджуючи історію приміського села Авдотїного, зазначає: багато її односельців врятувалися від голоду тому, що працювали на промислових об'єктах, одержували пайки, мали власні городи тощо. Однак урятувалися не всі. Дані мартиролога, укладеного на підставі Книги реєстрації цивільного стану по Авдотїнській сільраді (Державний архів Донецької області Ф.Р.6842, оп. 1, справа 3), підтверджують, що втрати від голоду в 1932–1933 роки серед мешканців були істотними – 194 особи.

– Найбільше в Авдотїному померло дітей (70 осіб), особливо віком до 5 років, та дорослого населення (79 осіб), – розповідає О. Снітко. Після розмови з тамтешніми лікарями Шустичькими стає очевидним, що всі хвороби, зазначені як причина смерті, виникли на тлі голодування чи були супутниками голоду.

Масові втечі селян до Сталіного та інших шахтарських міст і селищ створюють враження, що це був чи не єдиний порятунок, однак і в обласному центрі та навколо нього мешканці потерпали від недоїдання. Тоді на промислових підприємствах діяла карткова система одержання продовольства. Але через норми на виробництві воно навряд чи перебивало витрати сил за тяжкої праці, наприклад, у шахті. А робітникам треба було ще й сім'ю годувати. Станіслав Бледнов наводить у одній своїй книзі задокументоване свідчення Андрія Андрієвського: «Батько робив на шахті № 7. Одержував 1 кілограм хлі-

ба, а на дітей – 600 грамів. Ми йдемо в степ, наловимо ховрахів, мама наварить у каструлі й їмо».

За деякими джерелами, під час голоду пішла з життя четверта частина Сталіного. Інженерів, металургів, шахтарів, які не витримували життя на голодному пайку, не рятувало й жебракування.

«Узимку 1933 року на території Маріупольського округу 80% населення хворіло на голодні хвороби», – констатує один із документів Донецького державного архіву. Нині в донецьких архівах лишаються невивченими майже 5 тисяч документів, що засвідчують: Голодомор зробив свою чорну справу на Донбасі.

Проте навряд чи місцеві науковці й краєзнавці продовжуватимуть свою роботу в умовах окупації Донецька та інших міст і районів силами, що не визнають ані держави України, ані її трагічної історії.

Понад п'ять років тому в Україні було видано унікальну карту «Голодомор 1932–1933 років», на якій позначено не лише місця т. зв. чорних дошок, а й шляхи переселення на вимерлі території осіб з Росії і Білорусі. Так, з центрально-чорноземного регіону Росії до Харківської області прибуло 80 ешелонів переселенців, а з Івановської області до Донецької – 44 ешелони. Не є новиною, що нинішній проросійський Південний Схід України (насамперед Донбас) – це наслідок Голодомору й подальшого масового заселення українських територій здебільшого росіянами. У світлі останніх подій варто визнати: це велике переселення росіян виявилось бомбою уповільненої дії, і нині вона вибухнула. Ми маємо значною мірою непатріотичний, неукраїнський Донбас, що тяжіє до Росії, готовий злитися з нею навіть ціною крові. Очевидно, ця частина громадян України не зацікавлена в її територіальній цілісності та існуванні взагалі.

Власне, куди вітер віє, стало зрозуміло, коли до влади прийшов донецький клан з радянсько-кримінальною ментальністю. Усе, що суперчило їх-

нім уподобанням, опинилося під забороною. Хоча постанов на зразок 1930-х років не видавали, припинили надавати навіть мізерні кошти на поширення знань про жахливу трагедію, а у вищих навчальних закладах на дослідження цієї тематики наклали негласне табу. Зокрема, у Донецькій області після 2010 року не було презентовано бодай тоненької книжечки навіть до 80-х роківин трагедії. Водночас видавали дорогі фотоальбоми про край реформаторів від Дж. Юза до В. Януковича, про те, як щасливо живуть донбасівці під керівництвом земляків. Олігархічні ЗМІ Донеччини в останні роки якщо й торкалися теми голоду, то повторювали радянські міфи про те, що голодували не тільки в Україні, а Донбас це лихо оминувло взагалі.

Але пам'ять не знищити. У Слов'янську, Краматорську, Маріуполі, інших населених пунктах є пам'ятні знаки жертвам голодоморів, тут вшановують полеглих від голоду земляків незалежно від політичної погоди. Принагідно треба згадати і про один з перших пам'ятників померлим від Голодомору в Краснолиманському районі. Відкрили його місцеві жителі ще у далекому 1990 році.

Через російську агресію голод може прийти на території, захоплені терористами і місцевим криміналітетом. Порушивши мирне життя краю, вороги знищать не тільки промисловість, а й аграрний сектор. У багатьох фермерів конфіскували і вивезли до РФ зерно та іншу сільгосппродукцію. Чи не нагадає це вже пережите Україною? За померлих від голоду українців у ХХ столітті ніхто так і не був покараний. Схожа ситуація, на жаль, повторюється на наших очах.

У листопадові дні скорботи за загиблими під час голодоморів на окупованих територіях жодних жалобних заходів не очікують. Окупанти за вказівкою з Москви вже нав'язують у школах і ВНЗ власний погляд на минуле, за яким Голодомору в Україні, звісно, не було. Сусідня держава і далі чинить зло, не визнаючи своєї причетності до організації Голодомору.

